

ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

За шістнадцять років нормотворчої роботи законодавство у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій в незалежній Україні давно вийшло за межі базового закону «Про свободу совісті та релігійні організації», що був прийнятий у квітні 1991 року та востаннє вибірково редагувався 2003 року. Проте за цей час було прийнято багато спеціальних нормативних актів, спрямованих на регулювання специфічної сфери суспільного життя та регламентування окремих взаємовідносин, що безпосередньо пов'язані з реалізацією права на свободу совісті та віросповідання.

Вочевидь для того, щоб перерахувати та тим більше проаналізувати всі норми, так чи інакше пов'язані зі свободою совісті та діяльністю релігійних організацій, цієї статті буде не достатньо. Однак в цій роботі спробуємо зосередитися на найбільш актуальних питаннях — тих законодавчих ініціативах, які давно очікувані у релігійному середовищі, та можливостях їх практичного впровадження.

Питання ухвалення нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» останнім часом дуже часто піднімається і в експертних, і в наукових колах, і у планах законодавчих робіт [1] та навіть у тексті угоди можливої демократичної коаліції у Верховній Раді України шостого скликання [2]. Безперечно, чинний закон доволі застарілий, не відповідає багатьом реаліям сьогодення та, незважаючи на свою наявну демократичність, може і має бути ще більше вдосконалений.

Слід зауважити, що часто у владних кабінетах та партійних штабах, говорячи про необхідність прийняття нової редакції Закону про свободу совісті, не надто переймаються питанням про сутність майбутніх змін в цій сфері та аналізом того, які здобутки і, можливо, програші приніс в наше суспільство чинний Закон. Як би там не було, проте з упевненістю можна сказати, що на сьогодні в Україні

можна спостерігати зростання релігійної мережі (станом на 01.01.1997 року було 18 479 релігійних громад, станом на 01.01.2007 року стало 31 749 релігійних громад) [3] та розбудову мережі релігійних навчальних закладів, що свідчить про створення законодавчих умов для реалізації громадянами свого права на свободу віросповідання та задоволення релігійних потреб населення. І це не лише єдина заслуга чинної редакції, бо, як не парадоксально, відсутність законодавчої регламентації окремих видів релігійної діяльності спонукала до запровадження у міжконфесійних та державно-церковних відносинах певних правових звичаїв, як от створення незалежних консультативно-дорадчих міжконфесійних рад та подібних утворень на базі місцевих державних адміністрацій.

З іншого боку, Закон потребує суттєвих і комплексних поправок, мета і змістове наповнення яких має не погіршити існуючий рівень релігійної свободи в Україні, а вдосконалити або запровадити окремі правові механізми реалізації права на свободу совісті та віросповідання, забезпечити умови безперешкодної діяльності релігійних організацій. Серед таких проблем є питання повернення колишнього церковного майна (що більш раціонально вирішувати окремим спеціальним законом), а також питання усунення процедури «подвійної реєстрації» релігійних організацій, вилучення положень щодо почергового використання культових будівель представниками різних конфесій, узгодження існуючих норм відносно порядку проведення богослужінь та мирних зборів віруючих громадян з положеннями Конституції України, забезпечення трудових та пенсійних прав працівників релігійних організацій, зрівняння у правах студентів релігійних навчальних закладів зі студентами державних навчальних закладів, забезпечення прав іноземців при створенні релігійної організації та під час релігійної діяльності в Україні, моніторингу та відповідальності окремих людей та релігійної організації в цілому за зловживання наданими правами та довірою віруючих тощо.

Зважаючи на велику кількість проблемних питань, які слід вирішити, у багатьох одразу ж виникає думка про те, що всі вони можуть бути вирішені новою редакцією Закону про свободу совісті та релігійні організації. Однак такий підхід має принаймні три аспекти, які можуть ускладнити або унеможливити його реалізацію. По-перше, як показує життя, релігійна спільнота є по суті доволі консервативною, де віруючі та священнослужителі звикли до певних правил поведінки та взаємовідносин з владними структурами, тому спроба радикального реформування чинного законодавства може призвести до спротиву рядових віруючих — тих, для кого цей закон приймається. Як приклад можна згадати процес введення ідентифікаційних номерів платників податків, коли, незважаючи на те, що церковні першоєрархи не були проти запровадження цих номерів, багато правос-

лавних віруючих та представників інших церков побачили в цьому ознаки апокаліптичних подій та виступили з рішучим протестом. З цього приводу у Верховній Раді України у червні 2005 року навіть були проведені спеціальні парламентські слухання [4].

По-друге, в існуючих в Україні суспільно-політичних умовах навіть найкраща нова редакція означеного Закону наражається на небезпеку ревізії та тотальної корекції за умови попадання до сесійної зали парламенту. Публікації в ЗМІ неодноразово описували непоодинокі випадки, коли під час розгляду у парламенті питань, пов'язаних з релігією, депутатський корпус поляризувався та вдавався до протистоянь, відстоювання вузькоконфесійних позицій. Подібним чином нова редакція Закону, розроблена 2006 року Міністерством юстиції України за участю представників релігійних об'єднань, громадських експертів та науковців, вже на етапі погодження з відповідними міністерствами та відомствами позбулася суттєвих новацій, що були принциповими і для розробників, і для представників українських церков. З огляду на це та з метою недопущення подальшого «перекроювання» (з огляду на політичні уподобання депутатів та відповідних чиновників) за змістом гарного законопроекту Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій 24 листопада 2006 року оприлюднила звернення до керівництва держави, в якому було відзначено, що «з метою досягнення консенсусу вважаємо за доцільне продовжити консультації щодо доопрацювання концепції державно-конфесійних відносин та нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»» [5].

По-третє, помилковим буде вважати, що навіть комплексні зміни до Закону про свободу совісті та релігійні організації можуть бути панацеєю від усіх проблем релігійного життя. Бо, зважаючи на вищезгадане розмаїття законодавчих актів у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій, все одно буде існувати потреба у внесенні змін до окремих спеціальних законів та нормативних актів. Наприклад, питання надання релігійним організаціям права набувати права власності на землю та відновлення права на постійне землекористування не може бути вирішене без внесення відповідних змін до Земельного кодексу України. Питання скасування процедури «подвійної реєстрації» потребуватиме внесення змін до Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців», а проблема заборони приватизації колишнього церковного майна може бути вирішена шляхом внесення змін до низки законів або через прийняття окремого закону. І цей перелік можна продовжувати.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що в сучасних умовах необхідно більшу увагу приділити саме можливості реформування українського законодавства у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій саме через механізм внесення ок-

ремих поправок до спеціальних законодавчих актів, не торкаючись при цьому базового Закону про свободу совісті та релігійні організації. В умовах, коли законодавчій гілці влади бракує розуміння потреб релігійної свободи та фахівців з цієї проблематики, не можна ризикувати багаторічними надбаннями молодого української демократії у сфері забезпечення прав на свободу совісті та віросповідання. Тому перед тим, як віддавати на розгляд парламентарів нову редакцію Закону про свободу совісті та релігійні організації, доречно перевірити їх зацікавленість та спроможність покращити умови соціально корисної діяльності релігійних організацій через внесення на голосування окремих поправок до інших законів. Такий підхід дозволить невеликими кроками, але просуватися у напрямі реформування законодавства України в цій чутливій для суспільства сфері.

Використані джерела

1. Сайт Верховної Ради України // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=397-16>
2. Угода про створення Коаліції демократичних сил у Верховній Раді України VI скликання. — Стор. 18 // http://www.pravda.com.ua/_site/html/download/ugoda.doc
3. Звіт Державного комітету у справах релігій «Про мережу церков і релігійних організацій» станом на 01.01.1997 р.
Звіт Державного департаменту у справах релігій «Про мережу церков і релігійних організацій» станом на 01.01.2007 р.
4. Парламентські слухання на тему «Свобода совісті та ідентифікація особи» // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2485-15>
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2965-15>
5. Коммерсантъ-Украина № 213 від 27.11.2006 р. // <http://www.kommersant.ua/doc.html?DocID=725154&IssueId=35783>
РІСУ // <http://www.risu.org.ukr/news/article;13001/>